

„Et aftryk af liv..“

Af Vagn Thule

I foråret døde den svenske digter Gunnar Ekelöf, der ikke, mens han levede, skabte stor opmærksomhed omkring sig. I kronikken giver stud. mag. Vagn Thule, Aarhus, en karakteristik af forfatterskabet, der handler om intetheden og om modsætningerne, der går op i en mystisk enhed.

Den svenske digter Gunnar Ekelöf, der døde i marts, nåede ikke at blive så kendt i det øvrige Skandinavien og Europa, som han fortjener at være. Men skulle den tradition holde, at digtere først vurderes retfærdigt efter deres død, så er der nu mere end nogensinde grund til at se nærmere på det omfattende livsværk, som Gunnar Ekelöf har efterladt sig.

En af grundene til den manglende offentlige opmærksomhed, der var om hans person, ligger nok i, at Ekelöf hørte til den type digtere, der uden for deres digtning var fuldstændigt tavse. Hvad han ønskede at sige stod i hans bøger. I kulturdebatten måtte man lede forgæves efter hans navn.

Hans debut fra 1932 »Sent på jorden« stod i surrealisternes tegn. Han arbejdede med surrealistiske virkemidler som automatskrift og hentede materiale i drømmeverdenen.

Siden har forfatterskabet udviklet sig med en næsten tropisk vækstrigdom. Tretten store digtsamlinger og desuden flere bind småprosa, essays og oversættelser udgør hans produktion.

Debut'en dannede optakt til en nyromantisk-surrealistisk periode i forfatterskabet, der varede til omkring begyndelsen af fyrrerne.

Mens Ekelöf i trediveerne stort set havde dyrket en surrealistisk billedrus, baseret på drømmeverdenen, så krystalliseredes hans digte fra begyndelsen af fyrrerne til en sjælden grad af enkelhed. En gennemintellektualiseret, dialektisk tænkning blev her paradoksalt nok forløst i en poesi af glasklar enkelhed. Det er nok en lærd digtning med spidsfindige hentydninger til orientalsk og europæisk kulturhistorie, men samtidig en digtning af en så gennemarbejdet sproglig enkelhed, at tilegnelsen ikke er vanskelig.

Ekelöfs forsøg på at rense poesien og opbygge et nyt poetisk formsprog kan bl.a. følges i en artikel fra 1941 »En outsiders väg«: »- jeg tog ordene et for et og forsøgte at bestemme deres valører, jeg satte ord ved ord og

det lykkedes mig efter megen møjle at komme frem til en hel mening — naturligvis ikke »med mening«, men sammensat af ordvalører«.

Ekelöf havde oplevet, at sproget ligesom var faldet sammen og var blevet ugyldigt, så han måtte opbygge et helt nyt sprog, ord for ord. Han måtte bryde det gamle sprog helt ned, før han kunne opbygge et nyt. I det anarkistiske digt »denaturerad prosa« tales der ligefrem om at »smadre bogstaverne«.

Talesproget kom da i centrum for interessen. Det rummer langt flere poetiske muligheder end skriftsproget, ja faktisk uudsættelige muligheder, fordi det ustandseligt ændrer sig, mens skriftsproget har en tendens til at stivne, hvis det ikke åbnes til talesproget.

Disse sproglige forenklingsbestrebelse markeres tydeligst af ditsamlingen »Stroutnes« fra 1955. Ordet »stroutnes« er en forfranskning af det svenske ord »strunt«, der kan betyde nonsens og affald. Med denne bog udvidede Ekelöf sit sprogområde betydeligt. Digtene i samlingen afprøver helt nye muligheder i ordmaterialet. Der inddrages remser, grafiti, trivial-sprog osv. Denne samling er en af de betydeligste forudsætninger og inspirationskilder for de bestrebelse mod en forenkling af det poetiske formsprog, som også har gjort sig stærkt gældende i dansk poesi i de sidste år.

Dette arbejde med sproget var sammenfaldende med digterens kamp for sin egen identitet. »Når man er kommet så langt som jeg i meningsløshed, er hvert ord »atter interessant« siger Ekelöf et sted.

Denne paradoksale erkendelse af »meningen i meningsløsheden« er en af de bedste nøgler til forståelse af Ekelöfs univers. I et af hans essays står denne trobekendelse:

»En digters første opgave er at blive sig selv, at blive et menneske. Hans første pligt — eller snarere hans bedste mulighed for at nå dette — er at erkende sin ubodelige ensomhed og meningsløsheden i sin van-

dring på jorden. Det sker først, når han har fjernet alle kulisser, dekorationer og forklædninger fra virkeligheden. Og det er kun derved, han kan blive til hjælp for andre — ved at stille sig i andre, i alle menneskers situation. — Det er meningsløsheden, der giver livet mening«.

Nedbrydningen drives helt til bunds: selve ordet »jeg« erkendes som en sproglig løgn, der er opfundet for at vi kan holde sammen på os selv:

Du säger »jag« og »det gäller mig«

men det gäller et vad:

I verklighet är du ingen.

Så jaglöe, naken och fortöls är

verkligheten!

Det var i skräck inför den du

började klä dig,

började uppföra dig och kalla

dig »jag«.

Klamra dig fast vid ett halmstrå.

I verklighet är du ingen.

Men den som ingenting er, han er mange ting. Og et af de væsentligste træk i Ekelöfs digte bliver derfor identifikationen med andres oplevelser. Bekenndelsen til det tomme jeg og meningen i meningsløsheden medførte en stadig og fortsat omprøvelse af allerede erobrede positioner. Ekelöf slækkede ikke på kravene trods de allerede vundne resultater.

Før sin død nåede han således netop at afslutte det omfattende værk, »Diwan«, der vil komme til at stå som et hovedværk i hans produktion.

Det består i virkeligheden af tre enkeltstående digtsamlinger — »Diwan över fursten av Emgion«, »Sagan om Fatumeh« og »Vägvisare till underjorden«.

Mens de tidlige års orientering især var rettet mod fransk og engelsk modernisme, Elliot og Eluard, — så er Ekelöf med disse bøger søgt videre til Italien, Grækenland, og senere Konstantinopel og Persien i jagten på mystisk stof, der kunne tjene som grundlag for hans digtning.

I noterne til sin sidste bog »Vägvisare till underjorden« oplyser han, at denne bog er tænkt som midterhælvningen i ruinen »Diwan«. Ruin-betegnelsen dækker det forhold, at Ekelöfs poesi opbygger elementer fra hele kulturhistorien, stumper af fjern mytologi. — Omkring denne midterhælvning står da »Diwan över fursten av Emgion« og »Sagan om Fatumeh«.

»Diwan över fursten av Emgion« følger en østromersk fyrstes skæbne under kampen mod de fremstormende shelsukker. I sit anlæg knytter den på forskellig måde til folkeedigtningen, f. eks. »Rolandskvadet«. Fursten av Emgion er en mytisk figur, hvoraf digteren selv så at sige udgør en reinkarnation. Kernen

Gunnar Ekelöf

i bogen er en række hymniske digte til »gudinden«, jomfruen, der er »moder til ingen« — og derfor til alle. Hovedmotivet i trilogien er kærligheden, der varieres gennem billedet af skyggen, jomfruen og moderen, og som sluttelig fører frem til oplevelsen af modsætningernes ophævelse i en mystisk enhed.

»Bag om sætningerne/bag om modsætningerne« står der et andet sted hos Ekelöf: i sine bedste digte når han frem til en sådan mystisk erkendelse af altings sammenfald. En hovedtanke er en forening af jeget og væksten omkring det.

Dødsbevidstheden mærkes derfor som et stadigt genkommende motiv i de senere bøger. Døden som en jag-udslættelse i den kunstneriske skabelsesproces:

Om hösten eller om våren -
Var gör det?

I ungdommen eller i diderdommen -

An sen?

Andå försvinner Du
i bilden av det Hela
Du är försvunnen, Du försvann
nu, nyss

eller för tusin år sen
Men själva ditt försvinnande
är kvar

I et digt som dette er modsætningen mellem liv og død ophævet, — døden erkendt som en del af et større kredsløb. Denne dødsrealistiske holdning ses ligeledes i et digt fra den sidste samling:

De gamla, de dödsrealistiska
visa
tänkta alltid på detta:
Ett hantverk, till sist bara ett
avtryck av liv
En rispa av mejsein som deras
jordiska livs hand höll...

Kunstværket som et aftryk af liv. På én gang forelselighed og tidløshed har det vundet mod tiden.

Det vil mange af Ekelöfs digte også gøre.

VAGN THULE